

**Парламентське дослідження
щодо окремих питань правового регулювання
міжнародної діяльності юридичних осіб приватного права
у військовій та безпековій сферах**

**Парламентське дослідження
щодо окремих питань правового регулювання міжнародної діяльності
юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах***

***Анотація.** У парламентському дослідженні проаналізовано питання удосконалення правового регулювання міжнародної діяльності юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах у галузі оборонно-промислового виробництва і постачання (експорту). Висвітлено та проаналізовано нормативне забезпечення та кращі закордонні практики міжнародної діяльності приватних оборонних компаній на рівні Європейського Союзу та на прикладі окремих його держав-членів: Нідерландів, Польщі, Швеції. Окреслено перспективні напрями державної оборонно-промислової політики, спрямованої на посилення спроможностей і підвищення конкурентоздатності вітчизняних приватних компаній, які спеціалізуються на виробництві та експорті оборонної продукції, товарів військового і подвійного призначення, зокрема й у контексті законопроекту (реєстр. № 13257 від 05.05.2025).*

***Ключові слова:** оборонно-промисловий комплекс, юридичні особи приватного права у військовій та оборонній сферах, приватні оборонні компанії, озброєння, військова техніка, товари військового призначення, ринок озброєння, державний експортний контроль.*

Зміст

Вступна частина	4
Основна частина	7
Європейський Союз	7
Нідерланди	9
Польща	11
Швеція	14
Висновки	18

Вступна частина. Основні напрями й пріоритети державної політики у військовій та безпековій сферах формуються з урахуванням сучасних викликів і загроз національній безпеці, здобутого досвіду воєнних дій, міжнародних зобов'язань та стратегічних завдань нашої держави. Важливим вектором є сприяння міжнародній діяльності вітчизняних юридичних осіб приватного права, що має на меті запровадження організаційно-правових механізмів підтримки українських оборонних компаній та підприємств, які спеціалізуються на виробництві товарів військового призначення і подвійного використання на міжнародній арені. В умовах війни та необхідності посилення обороноздатності держави це сприятиме: залученню іноземних інвестицій і сучасних інноваційних технологічних рішень до роботи оборонно-промислового комплексу (далі – ОПК); розширенню світових ринків збуту української продукції військового призначення та подвійного використання; зміцненню національного оборонно-промислового комплексу тощо. Водночас це вимагає: гармонізації законодавства України з міжнародними стандартами у сфері ОПК; підтримки створення спільних передових оборонних підприємств разом з іноземними партнерами; залучення іноземних оборонних компаній до участі у спільній науково-дослідницькій та дослідницько-конструкторській діяльності; сприяння локалізації виробництва сучасних зразків озброєння тощо.

В Україні відсутній чіткий законодавчий механізм регулювання умов, порядку та особливостей здійснення міжнародної діяльності юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах, зокрема приватних оборонних компаній, що утворює правові колізії у питаннях надання послуг за кордоном, участі представників українських приватних оборонних компаній у міжнародних операціях, а також здійснення державного експортного контролю. Через такий стан справ українські приватні оборонні компанії мають обмежену можливість якісного виконання міжнародних контрактів на поставку озброєння, товарів військового призначення та подвійного використання, що негативно впливає на конкурентоспроможність вітчизняного бізнесу у сфері безпеки та оборони у світових масштабах.

Українське законодавство щодо сертифікації та ліцензування експортного контролю лише частково відповідає стандартам НАТО, що ускладнює інтеграцію вітчизняних виробників у ланцюги постачання озброєнь для держав Європейського Союзу (далі – ЄС). Наприклад, міжнародні стандарти якості й вимоги щодо товарів військового призначення та подвійного використання згідно з Регламентом ЄС 2021/821¹ не імplementовані в українське законодавство в повному обсязі. Також вітчизняні приватні оборонні компанії стикаються із труднощами при отриманні сертифікатів, необхідних для участі в міжнародних тендерах або закупівлях чи проєктах (таких як PESCO²), або під час

¹ Regulation (EU) 2021/821 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2021 setting up a Union regime for the control of exports, brokering, technical assistance, transit and transfer of dual-use items (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/821/oj/eng>

² Permanent Structured Cooperation. URL: <https://www.pesco.europa.eu>

укладання та виконання контрактів на поставки озброєння і військової техніки через можливості системи Європейської оборонної агенції³.

Вітчизняні приватні компанії, особливо малі та середні оборонні підприємства, мають досить обмежений доступ до капіталу з метою модернізації оборонного виробництва, впровадження інновацій чи масштабування своєї господарської діяльності. Наявні високі відсоткові ставки за кредитами та недостатня державна підтримка, порівняно із програмами, які діють в ЄС під егідою Європейського оборонного фонду⁴, стримують їх перспективний розвиток, у зв'язку з чим вітчизняні юридичні особи приватного права у військовій та безпековій сферах не можуть повноцінно інвестувати в сучасні технології, обладнання чи устаткування. Це значно знижує якість продукції військового призначення та подвійного використання, її конкурентоспроможність на міжнародних ринках озброєння та військової техніки.

У сучасних умовах потребують вирішення такі питання, як: гарантування відповідності національного законодавства міжнародним зобов'язанням України; підвищення рівня контролю за діяльністю юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах; сприяння зміцненню міжнародного іміджу України як відповідального партнера у сфері глобальної безпеки та оборони; запровадження ефективних механізмів захисту прав громадян та суб'єктів господарювання, які працюють у військовій та оборонній сферах на міжнародному рівні; зміцнення співпраці України з міжнародними організаціями і партнерами у сфері безпеки й оборони; інтеграція України до світової системи оборони та безпеки, адаптація й впровадження міжнародних стандартів у діяльність приватних оборонних компаній з метою опанування ними світових ринків озброєння, прискорення інтеграції в європейський оборонний та безпековий простір.

Це вказує на необхідність проведення комплексної реформи, спрямованої на гармонізацію зі стандартами ЄС у сфері виробництва товарів військового призначення та подвійного використання, здійснення сучасної модернізації виробництва та інтеграцію в європейські оборонні структури. Позитивний досвід таких держав, як Нідерланди, Польща і Швеція*, які мають відповідне законодавство та регуляторні механізми, демонструє важливість і необхідність удосконалення оборонно-промислової політики, розробки дієвих механізмів державної підтримки вітчизняних приватних компаній-зброярів, встановлення чіткого правового регулювання їх діяльності на міжнародній арені.

Питання міжнародної діяльності юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах (приватних оборонних компаній) підіймаються

³ The European Defence Agency (EDA). URL: <https://eda.europa.eu>

⁴ European Defence Fund. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/european-defence-fund-edf-official-webpage-european-commission_en

* Дослідницькою службою підготовлено Аналітичну записку з питань порівняльного законодавства щодо оборонних закупівель у державах-членах НАТО. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/nscur_defense/analytical_notes-nb/74726.html

як у законотворчій площині (законопроект № 13257⁶), так і в наукових доробках вітчизняних і закордонних дослідників. Так, наприклад, особливості організаційно-правового становища приватних оборонних компаній останніми роками перебували у фокусі уваги: В. Вергуна та І. Буніної⁷; Ю. Семенюка⁸; В. Горовенка та В. Тютюнника⁹; Г. Татаренка, Л. Котової і І. Татаренка¹⁰. Міжнародна діяльність юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах як повноправних учасників на світових ринках озброєння та військової техніки, сучасні тенденції розвитку вітчизняного оборонно-промислового комплексу, закордонний досвід у цій площині висвітлювали у своїх наукових працях: С. Боліла¹¹, О. Левчук¹², О. Сальнікова та Г. Ситник¹³, В. Нікітченко, В. Гмиря і О. Костюк¹⁴ та ін. Проблематику діяльності приватних оборонних компаній на міжнародному ринку озброєння та військової техніки вивчали такі закордонні науковці, як: К. Ортіц¹⁵, М. Санчес та Г. Оласоло¹⁶, Д. Петісон¹⁷ та ін. Наведене актуалізує окреслені питання і доцільність висвітлення кращих закордонних практик міжнародної діяльності юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах.

Метою дослідження є узагальнення досвіду ЄС та деяких його держав-членів щодо особливостей діяльності приватних оборонних компаній, а також інших суб'єктів господарювання – юридичних осіб приватного права у

⁶ Про міжнародну діяльність юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах : проект Закону України (реєстр. № 13257 від 05.05.2025). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/56262>

⁷ Вергун В., Буніна І. Особливості діяльності приватних компаній у сфері військового бізнесу в умовах кризових потрясінь: світовий досвід. *Actual problems of International Relations*. 2024. №161. Том 1. С. 145-149.

⁸ Семенюк Ю. В. Застосування приватних військових компаній для забезпечення національних інтересів і безпеки держави. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія. Державне управління*. 2020. № 2. Том 31 (70). С. 230-235.

⁹ Горовенко В, Тютюнник В. Приватні воєнні компанії: міжнародний досвід і можливі шляхи його реалізації в Україні. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2015/11/private-military-companies.html>

¹⁰ Татаренко Г. В., Котова Л. В., Татаренко І. В. Проблеми врегулювання відповідальності за діяльність приватних воєнних компаній. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 678-681.

¹¹ Боліла С. Ю. Розвиток Оборонно-промислового комплексу на підставі інноваційних технологій як драйвер економіки України в умовах війни та повоєнного відновлення. *Таврійський науковий вісник. Серія Економіка*. 2024. Випуск 20. С. 51-60. URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/513/480>

¹² Левчук О. Тенденції розвитку ОПК України та здійснення оборонних закупівель в умовах відбиття збройної агресії РФ проти України. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України..* 2024. № 2 (81). С. 34-40. URL: <http://znpcvsd.nuou.org.ua/article/view/311370/302586>

¹³ Сальнікова О., Ситник Г. Тенденції розвитку оборонно-промислового комплексу провідних країн світу. *Аспекти публічного управління*. 2014. № 9-10. С. 56-65.

¹⁴ Нікітченко В. І., Гмиря В. П., Костюк О. О. Оборонна промисловість України та її роль у забезпеченні безпеки і оборони держави. *Збірник наукових праць Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки*. 2024. Вип. 20 (2). С. 65-71. URL: <https://doi.org/10.37701/dndivsovt.20.2024.09>

¹⁵ Ortiz Carlos. The Private Military Company: An Entity at the Center of Overlapping Spheres of Commercial Activity and Responsibility. 2007. P. 55-68. URL: https://www.researchgate.net/publication/226267712_The_Private_Military_Company_An_Entity_at_the_Center_of_Overlapping_Spheres_of_Commercial_Activity_and_Responsibility

¹⁶ Sanchez M, Olasolo H. Private Military and Security Companies, Responsibility of States and International Humanitarian Law: Toward an Interdisciplinary Definition. *Revista Derecho del Estado*. 2023. № 57. P. 135-160. URL: https://www.researchgate.net/publication/373531310_Private_Military_and_Security_Companies_Responsibility_of_States_and_International_Humanitarian_Law_Toward_an_Interdisciplinary_Definition

¹⁷ Pattison James. The Morality of Private War: The Challenge of Private Military and Security Companies. *Oxford University Press*. August 2014. 258 p. URL: <https://www.jstor.org/stable/26212357>

військовій та безпековій сферах задля урахування окремих закордонних законодавчих практик у законопроектуванні з означених питань.

Предметом дослідження є законодавство Нідерландів, Польщі, Швеції, що визначає організаційно-правові засади, умови та порядок здійснення експортної діяльності приватними оборонними компаніями з метою опанування ними світових ринків озброєння та військової техніки, у контексті аналізу проекту Закону України «Про міжнародну діяльність юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах» (реєстр. № 13257 від 05.05.2025). Зазначений законопроект спрямовано на врегулювання міжнародної діяльності вітчизняних приватних юридичних осіб у військовій та безпековій сферах, забезпечення відповідності національного законодавства міжнародним зобов'язанням України, підвищення рівня контролю за діяльністю таких компаній; зміцнення міжнародного іміджу України як відповідального партнера у сфері безпеки та оборони; запровадження ефективних механізмів захисту прав громадян і суб'єктів господарювання, що працюють у військовій та безпековій сферах на міжнародному рівні тощо.

Окрім того, предметом аналізу є правові акти ЄС, які стосуються питань, пов'язаних із: умовами та порядком здійснення державних закупівель в оборонній сфері, забезпеченням прозорості і конкуренції приватних компаній, які мають відповідну спеціалізацію з виробництва, постачання озброєння, технологій і послуг на теренах ЄС (Директива 2009/81/ЄС); визначенням та уточненням правил торгівлі товарами військового призначення й подвійного використання в ЄС (Регламент ЄС 2021/821); посиленням заходів у сфері кібербезпеки, зокрема щодо залучення приватних оборонних компаній задля розробки сучасних рішень з метою захисту операційних та персональних даних, критичної інфраструктури (Регламент ЄС про ринки криптоактивів (MiCA)); встановленням механізмів стимулювання приватних оборонних компаній, які працюють у сфері забезпечення цифрової безпеки (Директива ЄС про платіжні послуги (PSD2)).

Основна частина.

Європейський Союз. Особливість конфігурації механізму ЄС у сфері контролю за експортом, передачею, транзитом товарів і технологій військового та подвійного використання визначається, серед іншого, специфікою правових засад, на яких базується прийняття тих чи інших регуляторних інструментів, та, відповідно, співвідношенням компетенції ЄС і держав-членів з урахуванням пріоритетів спільної зовнішньої політики і політики безпеки. Міжнародна діяльність юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах охоплює організаційно-правові, економічні та політичні аспекти. Юридичні особи приватного права, які діють у військовій та безпековій сферах, підпадають під регулювання як національного законодавства держав-членів ЄС, так і наднаціонального права кожної держави союзу. Основним принципом, що регулює діяльність компаній в ЄС, є свобода заснування (freedom of establishment), що закріплено у статтях 49 та 54 Договору про функціонування

Європейського Союзу (TFEU)¹⁸. Саме цей принцип дозволяє юридичним особам, зареєстрованим в одній державі-члені ЄС, вільно здійснювати господарську діяльність в інших державах Союзу без будь-яких дискримінаційних обмежень. У військовій та безпековій сферах ЄС застосовує акти вторинного права, такі як директиви і регламенти, з метою узагальнення та гармонізації запроваджених стандартів. Так, Директива 2009/81/ЄС¹⁹ регламентує умови та порядок здійснення державних закупівель в оборонній сфері, забезпечуючи прозорість і конкуренцію для приватних компаній, які мають відповідну спеціалізацію, визначає умови виробництва, постачання озброєння, технологій і послуг на теренах ЄС. Ключові аспекти діяльності цих компаній включають: 1) державні закупівлі та оборонні контракти, що передбачає активну співпрацю приватних оборонних компаній, таких як «Airbus», «Leonardo» чи «Thales» із державами-членами ЄС через тендери на постачання озброєння та військової техніки; 2) розвиток державно-приватного співробітництва під егідою Європейської оборонної агенції (EDA), яка здійснює координацію співпраці між державами-членами та приватними оборонними компаніями з метою розвитку військових технологічних рішень із використанням штучного інтелекту, що надає змогу приватним оборонним компаніям брати участь у проєктах щодо розробки новітніх видів озброєння, таких як PESCO; 3) посилення експортного контролю у сфері дотримання вимог та приписів європейських стандартів безпеки на виконання положень Регламенту ЄС 2021/821, який встановлює правила для торгівлі товарами військового призначення та подвійного використання.

Сфера діяльності приватних оборонних компаній на теренах ЄС, окрім здійснення державних закупівель в оборонній сфері, виконання контрактів на поставку озброєння та військової техніки, включає: технологічні рішення забезпечення кібербезпеки, розробку моделей захисту критичної інфраструктури, надання консультаційних послуг тощо. Так, зокрема, зростання кіберзагроз спричинило активне залучення приватних оборонних компаній до розробки сучасних рішень із метою захисту операційних та персональних даних, критичної інфраструктури (на підставі положень Регламенту ЄС про ринки криптоактивів (MiCA)²⁰ та Директиви ЄС про платіжні послуги (PSD2)²¹, положення яких гармонізують правове середовище для приватних оборонних компаній, які працюють у сфері забезпечення цифрової безпеки). Важливе місце серед юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах посідають приватні охоронні компанії, діяльність яких регулюється

¹⁸ Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:4301854>

¹⁹ Directive 2009/81/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on the coordination of procedures for the award of certain works contracts, supply contracts and service contracts by contracting authorities or entities in the fields of defense and security, and amending Directives 2004/17/EC and 2004/18/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2009/81/oj/eng>

²⁰ Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

²¹ Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/2366/oj/eng>

національним законодавством держав-членів ЄС, а сфера їх діяльності охоплює надання послуг захисту та охорони в декількох державах ЄС, за умов, що вона відповідає міжнародним стандартам безпеки.

Слід вказати, що ЄС активно підтримує співпрацю з Україною у військовій та безпековій сферах, що, своєю чергою, відкриває можливості для українських приватних оборонних компаній. Вітчизняні приватні оборонні компанії, такі як виробники дронів та БПЛА, можуть інтегруватися в європейські ланцюги постачання, використовуючи досвід ЄС у сфері стандартизації та сертифікації, брати участь у реалізації спільних проєктів із європейськими партнерами, зокрема у сфері оборонних технологій, завдяки статусу України як кандидата на членство в ЄС. На цьому тлі ЄС визнає важливість і доцільність розвитку українського ОПК для європейської безпеки, заохочує розвиток конкурентного бізнес-середовища у сфері оборони та безпеки через розроблені програми, такі як Ukraine Facility²², що сприяють залученню приватних компаній для реалізації спільних оборонних та безпекових проєктів.

Досвід ЄС щодо правового регулювання діяльності юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах демонструє встановлений баланс між свободою підприємництва та суворим державним наглядом задля дотримання й забезпечення впровадження кращих стандартів безпеки у процесах під час виготовлення товарів військового призначення і подвійного використання, сучасних зразків зброї, військової техніки та озброєння. Свобода заснування, гармонізація стандартів через положення директив і регламентів, а також консолідована співпраця через такі структури, як Європейська оборонна агенція, створюють сприятливе середовище для міжнародної діяльності.

Нідерланди. У 2024 році в Нідерландах набув чинності закон про стійкість оборонної та безпекової промисловості (Defence and Security-Related Industry Resilience Act 2024)²³, спрямований на посилення регуляторної політики у сфері оборонної й безпекової промисловості. Закон визначає сферу діяльності приватних оборонних компаній, включаючи процес скринінгу іноземних інвестицій, запровадження захисту ланцюгів постачання зброї та військової техніки. Законодавчо встановлено спеціальний механізм перевірки іноземних інвестицій у секторі оборони та безпеки, запроваджено поняття «сертифікат придатності» для нідерландських державних і приватних компаній у сфері оборони з метою полегшення їх участі в міжнародних тендерах на оборонні контракти, що сприяє вирівнюванню конкурентних умов для компаній, які не мають попереднього дозволу на здійснення експорту військової техніки, водночас підвищуючи міжнародну конкурентоспроможність нідерландської оборонної промисловості.

У Нідерландах усі суб'єкти експортної діяльності у сфері озброєння повинні отримати дозвіл ABDO (Algemene Beveiligingseisen voor

²² Ukraine Facility. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/en/>

²³ Wet weerbaarheid defensie en veiligheid gerelateerde industrie 2024. URL: <https://www.internetconsultatie.nl/wetweerbaarheiddefensieenveiligheidgerelateerdeindustrie/b1>

Defensieopdrachten)²⁴ – загальні вимоги безпеки для оборонних контрактів, які встановлюють стандарти для компаній, організацій або установ, що беруть участь у виконанні контрактів, пов'язаних із обороною та безпекою. Цей дозвіл є частиною системи забезпечення безпеки, яка гарантує, що організації, які працюють із чутливою інформацією чи технологіями в оборонній сфері, відповідають суворим вимогам безпеки. Перед тим, як отримати цей дозвіл, оборонні компанії проходять перевірку щодо їх власності, фінансової стабільності, зв'язків з іноземними особами чи державами, а також мають оприлюднити історію всієї господарської діяльності від дати заснування. При цьому аналізуються розроблені та впроваджені заходи щодо захисту об'єктів, інформаційних систем і даних від несанкціонованого доступу. Одночасно проводиться перевірка працівників таких компаній, які матимуть доступ до секретної інформації, включаючи перевірку їхньої доброчесності. Цей дозвіл гарантує забезпечення надійності юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах, оборонних компаній, які співпрацюють з Міністерством оборони Нідерландів або іншими державними органами в оборонній сфері. Дозвіл є необхідним для участі в оборонних контрактах, які передбачають доступ до секретної інформації чи передових сучасних технологій у сфері оборони та безпеки. Без наявності цього дозволу оборонні компанії можуть бути обмежені в участі в тендерах або проєктах, що стосуються національної безпеки.

Сертифікати придатності (Certificates of Eligibility), запроваджені на виконання положень вказаного Закону, – це офіційні документи, які видаються компаніям, зареєстрованим у Нідерландському торговельному реєстрі, для підтвердження їх відповідності стандартам безпеки та надійності. Вони призначені для полегшення участі цих організацій у міжнародних тендерах на оборонні контракти. Основні цілі сертифікатів придатності включають: сприяння конкурентоспроможності нідерландських компаній на міжнародному ринку оборонних контрактів; дозволи організаціям, які не мають попереднього дозволу ABDO, брати участь у тендерах, демонструючи їх надійність і відповідність стандартам безпеки. Процес отримання сертифіката передбачає подання заявки до уповноваженого органу (Бюро перевірки інвестицій Нідерландів), який здійснює оцінку потенційного заявника на підставі таких критеріїв, як структура власності, історія господарської діяльності, відсутність зв'язків із санкціонованими особами чи державами, а також відповідність європейським і міжнародним стандартам безпеки. Сертифікат підтверджує, що приватна оборонна компанія є надійним партнером для міжнародних контрактів, що знижує існуючі бар'єри для участі в тендерах, підвищує довіру іноземних партнерів до нідерландських компаній, особливо у сфері оборони, допомагає вирівняти конкурентні умови для компаній, які раніше не мали доступу до певних контрактів через відсутність попередньої сертифікації. Інститут

²⁴ Algemene Beveiligingseisen voor Defensieopdrachten (ABDO). URL: <https://www.rsm.global/netherlands/nl/insights/algemene-beveiligingseisen-voor-defensiecontracten-abdo-compliance-en-kansen-voor-bedrijven#:~:text=De%20Nederlandse%20Algemene%20Beveiligingseisen%20voor,defensiecontracten%20in%20Nederland%20te%20beschermen.>

сертифікатів сприяє інтеграції нідерландських компаній у міжнародні ланцюги постачання оборонної продукції, товарів військового призначення та подвійного використання.

Також Закон передбачає заходи для прискорення виробництва і постачання військового обладнання, залучення інвестицій та інновацій, визначає шляхи покращення конкурентоспроможності та інтеграції нідерландської оборонної промисловості до міжнародних ринків. Особлива увага приділяється проведенню оцінки ризиків, пов'язаних із доступом до військових оборонних технологій або секретної інформації. Наприклад, оцінюються наміри інвесторів щодо використання технологій у некомерційних цілях, при цьому обов'язковим є проведення оцінки загроз у сфері національної безпеки.

Цей Закон є частиною стратегії Нідерландів щодо зміцнення оборонного сектору, підвищення його стійкості до зовнішніх загроз і забезпечення конкурентоспроможності на міжнародному рівні²⁵. Нідерланди активно впроваджують державну політику експорту озброєння (Dutch Arms Export Policy) щодо військових товарів і послуг, яка, своєю чергою, відповідає загальній європейській військовій доктрині, задекларованій у Спільній позиції Ради ЄС «Щодо визначення спільних правил контролю за експортом військових технологій та обладнання»²⁶, акцентуючи на необхідності посилення захисту критичної інфраструктури та забезпечення кібербезпеки, залучаючи приватні оборонні компанії до міжнародних проєктів.

Польща. Окреслена сфера у Польщі регулюється Законом про контроль за експортом стратегічних товарів²⁷, який відповідає нормам ЄС щодо експорту озброєння та військової техніки. Цей Закон є важливою складовою національної безпеки, регулює умови, порядок та особливості торгівлі стратегічними товарами, які мають вагомe значення для оборони й безпеки Польщі, а також для міжнародної безпеки. Також Закон спрямований на контроль за експортом озброєння та військової техніки, стосується таких специфічних категорій товарів, як: оборонні та військові технології, які можуть включати як кінцеві продукти (озброєння, техніку), так і компоненти, деталі, матеріали й технології, що можуть бути використані в оборонних цілях; двосторонні технології – технічні розробки, які мають подвійне призначення (цивільне та військове), і можуть бути використані як у мирних цілях, так і у військових; чутливі технології – включають сучасні технології, які можуть мати вплив на економіку або безпеку держави чи міжнародну безпеку в цілому.

Основні концепти цього законодавчого акта передбачають: 1) обов'язкове ліцензування експорту уповноваженим державним органом – Міністерством розвитку та технологій Польщі²⁸, при цьому ліцензії видаються після ретельної перевірки з метою встановлення, чи не буде експорт стратегічних товарів

²⁵ The new Act on the Resilience of the Defence and Security related industry. URL: <https://blog.allenoverly.com/aoblog/homenl/the-new-act-on-the-resilience-of-the-defence-and-security-related-industry>

²⁶ Council Common Position 2008/944/CFSP of 8 December 2008 defining common rules governing control of exports of military technology and equipment. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/compos/2008/944/oj/eng>

²⁷ Ustawa o kontroli eksportu towarów strategicznych 29.11.2000. № 119. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/obrot-z-zagranica-towarami-technologiami-i-uslugami-o-znaczeniu-16889111>

²⁸ Ministerstwo Rozwoju i Technologii. URL: <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie>

порушенням міжнародних зобов'язань Польщі (наприклад, санкцій ООН, ЄС або інших міжнародних угод); 2) посилений контроль за експортом стратегічних товарів, що вимагає безумовного дотримання міжнародних стандартів і санкцій, у тому числі виконання Польщею вимог ЄС та інших міжнародних угод, що накладають обмеження на експорт певних військових технологій і стратегічних товарів у держави, які становлять загрозу міжнародній безпеці; 3) перевірку кінцевого користувача (контрагента) товарів стратегічного призначення, що може призвести до запровадження заборони експорту стратегічних товарів, якщо є підозра щодо використання таких товарів із порушенням норм міжнародного права або з метою підтримки тероризму чи вчинення інших незаконних та протиправних дій.

Важливе місце в питаннях експорту озброєння та військової техніки відводиться координаційній діяльності з ЄС міжнародних контролюючих органів із метою забезпечення ефективного поширення та застосування санкцій. Стратегічне завдання цього законодавчого акта полягає не тільки в регулюванні зовнішньої торгівлі озброєнням, його комплектуючими та військовою технікою, але й у закріпленні необхідності проведення аналізу потенційних загроз за наслідками експорту товарів стратегічного призначення, які вірогідно можуть бути використані для розробки зброї масового знищення (ядерної, хімічної, біологічної зброї), обмеження експорту в країни, які знаходяться під міжнародними санкціями або перебувають в умовах військових конфліктів. Він спрямований на забезпечення не тільки економічної вигоди та прибутковості від експорту, але й гарантує національну безпеку держави, виконання нею міжнародних зобов'язань, у зв'язку з чим державна оборонна політика Польщі постійно адаптується до змін у міжнародному політичному та безпековому середовищі, що включає зміни й уточнення в переліку стратегічних товарів, інтеграцію нових технологій і міжнародних стандартів у вітчизняний ОПК, контроль за трансфером технологій, які можуть бути використані для створення нових видів зброї, особливо в умовах глобальних геополітичних змін. Також Закон встановлює штрафи, кримінально-правові й фінансові санкції щодо осіб та компаній, які порушують правила експорту стратегічних товарів.

Польща активно підтримує свої приватні оборонні компанії через низку державних програм, спрямованих на розвиток власного ОПК, модернізацію Збройних сил та просування польської військової продукції на міжнародних ринках. До ключових програм та ініціатив, які сприяють цьому процесу, відносяться: 1) Програма модернізації Збройних сил Польщі, яка передбачає спрямування інвестицій у закупівлю сучасного озброєння та військової техніки²⁹; 2) Програма «Східний щит», яка розроблена для зміцнення східних кордонів Польщі з Росією та Білоруссю шляхом будівництва оборонних укріплень, систем спостережень, розвідки та захисту від безпілотників із загальним бюджетом до 2028 року у сумі 10 млрд злотих (2,6 млрд доларів США)³⁰; 3) Програма страхування експорту, яка передбачає, що держава

²⁹ Modernizacja techniczna SZRP. URL: <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/modernizacja-techniczna-szrp>

³⁰ Tarcza Wschód. URL: <https://tarczawschod.wp.mil.pl>

надаватиме страхові гарантії для польських компаній, що працюють на ринках із підвищеним ризиком, зокрема й в Україні, і спрямована на підтримку інвестицій та експорту польських приватних оборонних компаній³¹; 4) Спільні оборонні проекти з іншими державами, зокрема Південною Кореєю (що включає закупівлю танків, гаубиць, ракетних систем, літаків протягом 2025–2028 років) та Україною (що передбачає створення до 2030 року спільного україно-польського оборонного підприємства). Вказані програми надають змогу польським приватним оборонним компаніям брати активну участь у трансфері технологій та спільному оборонно-промисловому виробництві, посилюють експортний потенціал торгівлі зброєю. Таким чином, Польща активно опановує міжнародні ринки озброєння та просуває свої оборонні компанії через комплексні державні програми, які включають модернізацію Збройних сил, участь в європейських ініціативах, страхування експорту озброєння та військової техніки, пільгове кредитування, підтримку стартапів та міжнародну співпрацю. Ці програми спрямовані не лише на внутрішній розвиток, але й на зміцнення позицій польських компаній на міжнародній арені, зокрема в контексті підтримки України та співпраці з НАТО і ЄС.

Польща використовує членство в НАТО та ЄС для просування своєї оборонної промисловості. У рамках Угоди про співробітництво у сфері безпеки з Україною, яка була укладена в 2024 році³², Польща сприяє інтеграції української оборонної промисловості до стандартів НАТО та ЄС, створює перспективні можливості посилення експортної складової для польських компаній. Завдяки цьому польські приватні оборонні компанії отримують доступ до міжнародних ринків через спільні проекти, такі як постачання озброєння в Україну або участь у відповідних програмах НАТО. Так, зокрема, Польща поставила Україні 44 пакети озброєнь, починаючи з березня 2022 року, при цьому значна їх частина вироблена місцевими оборонними підприємствами, такими як «Mesko» (ПЗРК Piorun) та «Huta Stalowa Wola» (гаубиці Krab).

Також польські приватні оборонні компанії активно беруть участь у реалізації міжнародних оборонних проектів, зокрема через співпрацю з Європейською оборонною агенцією (EDA) і НАТО. Основні напрями співпраці між Польщею, ЄС та НАТО включають: виконання контрактів у сфері розробки та виробництва оборонних технологій, що передбачає участь польських приватних оборонних компаній, зокрема в авіаційній, ракетній, наземній та військово-морській сферах, у співпраці з іншими європейськими підприємствами цієї галузі, що дозволяє створювати нові інноваційні системи для потреб оборони; реалізацію спільних ініціатив за участю польських оборонних підприємств у таких сферах, як бронетехніка, безпілотні системи, кібербезпека, а також в авіаційній та морській галузях; виконання проектів у сфері інноваційних технологій (польські приватні оборонні компанії, зокрема, які спеціалізуються в галузі інформаційних технологій та кібербезпеки, беруть участь у проектах, спрямованих на розвиток нових технологій, таких як

³¹ KUKE przywraca ubezpieczenie eksportu do Ukrainy. URL: <https://kuke.com.pl/o-firmie>

³² Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Республікою Польща від 08.07.2024 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-92009>

автономні системи управління, РЕБ, штучний інтелект у військових застосуваннях, інтеграція нових технологій у тактику та стратегію сучасної війни); спільні закупівлі військової техніки та обладнання через Європейську оборонну агенцію, що дозволяє знижувати витрати на оборону для держав ЄС, покращувати стандартизацію військової техніки та забезпечувати сумісність з іншими державами-членами ЄС; паритетну взаємодію Польщі з НАТО у сфері озброєння, що демонструє стратегічне партнерство між Польщею та Альянсом на рівні співпраці в різних оборонних ініціативах (зокрема, польські державні та приватні оборонні компанії беруть участь у різноманітних проєктах НАТО, спрямованих на покращення колективної оборони та підвищення спільної боєздатності у контексті розробки нових видів озброєнь, боєприпасів та військової техніки); реалізацію проєктів з інтеграції польських військових систем у сумісні з НАТО системи, такі як командні та управлінські системи, а також системи управління військами та зв'язку, що є критично важливими для ефективного виконання спільних операцій Альянсу.

До відомих польських компаній в оборонній сфері належать:

- PGZ (Polska Grupa Zbrojeniowa) – найбільший польський концерн в оборонній галузі, що активно співпрацює з міжнародними партнерами, включаючи держави НАТО та ЄС, здійснює розробки й виробництво бронетехніки, авіаційних систем, морських кораблів, а також компонентів для зброї;
- WB Group – польська компанія, що спеціалізується на безпілотних літальних системах, радіолокаційних системах і зв'язку, і яка активно співпрацює з НАТО у сфері інтеграції безпілотних технологій в оборонні системи;
- Łukasiewicz Research Network – науково-дослідницька організація, яка активно займається розробками новітніх технологій у сфері оборони та безпеки, співпрацює з різними міжнародними партнерами, включаючи проєкти з НАТО та Європейською оборонною агенцією;
- Zbiorniki Gdańsk – компанія, що займається виробництвом морських суден, зокрема для потреб військового флоту, а також ремонтом і модернізацією військових кораблів.

Таким чином, польські оборонні компанії активно беруть участь у міжнародних оборонних проєктах, особливо в межах співпраці з Європейською оборонною агенцією та НАТО, що надає їм сприятливу можливість не лише покращувати обороноздатність Польщі, але й отримувати доступ до сучасних оборонних індустріальних технологій, покращувати міжнародні економічні зв'язки та розвивати інноваційні рішення у сфері оборони, опановувати міжнародні ринки озброєння.

Швеція. У цій державі експорт військової техніки та інших стратегічних товарів регулюється законами про: оборонну продукцію³³; контроль за

³³ Lag (1992:1300) om krigsmateriel. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19921300-om-krigsmateriel_sfs-1992-1300/

експортом товарів подвійного призначення та технічну допомогу³⁴; міжнародні санкції³⁵, відповідно до яких встановлюються умови та порядок експорту оборонної продукції, військової техніки, технологій. Шведське законодавство категорично забороняє експорт зброї до держав, які перебувають у збройному конфлікті, чи де існує ризик використання зброї проти цивільного населення або з терористичною метою. Шведські оборонні компанії – а саме, юридичні особи приватного права у військовій та безпековій сферах – повинні отримати ліцензію з метою здійснення експорту будь-якої продукції оборонного призначення, зокрема зброї, військової техніки, компонентів для військової продукції, а також технологій військового та подвійного призначення. Експорт здійснюється з обов'язковою перевіркою кінцевого споживача товару та встановленням мети його використання. Законодавство Швеції передбачає, що експортні операції повинні відповідати міжнародним зобов'язанням, включаючи виконання санкцій ООН, ЄС, а також інших міжнародних угод.

Контрольні функції за експортом військової продукції, оборонних товарів здійснює Шведська агенція з контролю за експортом оборонних товарів (Inspektionen för strategiska produkter, ISP)³⁶, яка є державним регуляторним органом, що видає ліцензії на експорт, імпорт, транзит оборонної продукції, регулює особливості експорту товарів оборонного та подвійного призначення, має повноваження у сфері організації і проведення перевірок експортерів, є відповідальною державною структурою у сфері нагляду за дотриманням норм і стандартів у сфері державного експортного контролю. Таким чином, Шведська агенція з контролю за експортом оборонних товарів є відповідальною за дотримання та виконання національного й міжнародного законодавства у сфері експортного контролю, здійснення експорту оборонної продукції (включно зі зброєю та військовою технікою), товарів і передових технологій подвійного призначення, забезпечення виконання міжнародних санкцій у сфері торгівлі оборонною продукцією, зокрема озброєнням та військовою технікою, вживає заходів з метою запобігання потрапляння зброї та військової техніки до зон військових конфліктів, забезпечує дотримання Регламенту (ЄС) 2021/821, який встановлює режим контролю за експортом товарів військового призначення та подвійного використання.

У Швеції функціонують великі приватні компанії, які відіграють провідну роль у військовій та безпековій сферах, і діяльність яких тісно пов'язана з державними замовленнями й стратегічними геополітичними інтересами Швеції, зокрема:

1) Saab AB – є найбільшим виробником військової техніки, спеціалізується на розробці та виробництві винищувачів (Draken, Viggen, Gripen), систем радіолокації, підводних систем, при цьому активно співпрацює з урядом Швеції,

³⁴ Lag (2000:121) om kontroll av produkter med dubbla användningar. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20001064-om-kontroll-av-produkter-med_sfs-2000-1064/

³⁵ Lag (1996:95) om vissa internationella sanktioner. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-199695-om-vissa-internationella-sanktioner_sfs-1996-95/

³⁶ Inspektionen för strategiska produkter (ISP). URL: <https://isp.se>

бере участь у реалізації міжнародних проєктів у рамках НАТО, експортує літаки власного виробництва до держав-партнерів;

2) BAE Systems Hägglunds – спеціалізується на постачанні й модернізації транспортних систем для військового застосування, розробляє та інтегрує боєприпаси, системи озброєння, а її основною продукцією є бронетехніка: системи протиповітряної оборони, бойові машини піхоти «CV-90», бронетранспортери, броньовані інженерні автомобілі, які використовуються як у Швеції, так і за кордоном;

3) Ericsson – шведська телекомунікаційна компанія, яка здійснює розробку та впровадження сучасних технологічних рішень у сфері кібербезпеки та зв'язку у військовій сфері, розробляє програмне забезпечення, системи захисту для критичної інфраструктури, що включає цивільні та військові об'єкти.

Діяльність приватних оборонних компаній у Швеції передбачає дотримання ними конструктивних засад державно-приватного партнерства. Так, наприклад, Шведська агенція оборонних досліджень (FOI)³⁷ співпрацює з приватними оборонними компаніями у галузі новітніх технологічних розробок. Державні контракти щодо оборонних закупівель є основним джерелом прибутків для приватних оборонних компаній. Ще одним напрямом залишаються гранти з метою створення інноваційних систем, таких як безпілотні літальні системи, штучний інтелект для потреб воєнної безпеки або дотримання високих екологічних технологічних нормативів і стандартів під час виробництва військової техніки, товарів військового призначення та подвійного використання. Діяльність приватних компаній у військовій та безпековій сферах підлягає ретельному нагляду з боку держави з метою уникнення будь-яких витоків технологій чи інформації, що може загрожувати національній безпеці. Швеція дотримується політики невтручання у конфлікти, тому приватні компанії, які працюють у військовій та безпековій сферах, повинні відповідати етичним стандартам, які регулюють норми поведінки експортерів озброєння, при цьому уникати співпраці з державами, які порушують права людини.

Таким чином, діяльність шведських юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах характеризується високим рівнем державного регулювання, тісною співпрацею з урядом та акцентом на залучення інвестицій та інновацій до ОПК. Основні особливості включають суворий експортний контроль, динамічний розвиток державно-приватного партнерства, високі екологічні й етичні стандарти під час виробництва продукції оборонного призначення та подвійного використання. Приватні оборонні компанії – такі як «Saab», «BAE Systems Hägglunds», «Ericsson» – є ключовими гравцями, які поєднують комерційні інтереси з державними потребами в інтересах національної безпеки.

Отже, більшість держав-членів ЄС мають національне законодавство, яке регламентує діяльність приватних юридичних осіб у військовій та безпековій сферах, але рівень деталізації й гармонізації з нормами ЄС варіюється залежно від концептів національної експортної політики та спеціалізації оборонного

³⁷ Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI). URL: <https://www.foi.se>

виробництва. Проаналізований досвід Нідерландів, Польщі та Швеції засвідчує позитивні приклади законодавчого забезпечення у сфері міжнародної діяльності юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах.

Кожна держава ЄС має спеціалізацію виробництва продукції оборонного призначення: Нідерланди сфокусовані на виробництві морських і радіолокаційних систем, Польща – на артилерії та ПЗРК, Швеція – на авіації і бронетехніці. Основні ринки озброєння, на які орієнтуються Нідерланди, – держави НАТО та Південно-Східна Азія, Польща активно співпрацює з Україною і державами Східної Європи, Швеція опановує ринки озброєння Індії та Латинської Америки. Усі досліджувані держави ЄС мають розвинений ОПК, підтримують високотехнологічне військове виробництво, співпрацюють із НАТО/ЄС та мають суворий контроль експорту озброєння, впроваджуючи у практичну площину механізми отримання державної підтримки й опанування грантів. У Польщі спостерігається найпотужніша державна підтримка через численні програми, тоді як Швеція і Нідерланди більше покладаються на інтеграцію та кооперацію з європейськими й міжнародними оборонними структурами. Порівняльна характеристика експортного потенціалу та спроможностей у сфері ОПК цих держав ЄС представлена в Табл. 1.

Таблиця 1

Держава	Національне законодавство	Обсяги експорту озброєння	Спеціалізація оборонно-промислового виробництва	Регуляторні особливості
Нідерланди	Закон про стійкість оборонної та безпекової промисловості	Сукупний експорт озброєння складає \$2–3 млрд / рік	Морські та сенсорні технології, радіолокаційні системи й будівництво кораблів і підводних човнів	Суворий державний контроль з акцентом на інтеграцію з ринками НАТО / ЄС
Польща	Закон про контроль за експортом стратегічних товарів	Сукупний експорт озброєння становить \$1–2 млрд / рік	Ракети, артилерія та ПЗРК	Активна підтримка експорту в Україну, пільгове кредитування, страхування, державні програми підтримки ОПК

Швеція	Закон про оборонну продукцію Закон про контроль за експортом товарів подвійного призначення та технічну допомогу Закон про міжнародні санкції	Сукупний експорт озброєння складає \$2 млрд /рік	Літаки та системи ППО	Найсуворіше регулювання сфери оборонних закупівель, високий рівень прозорості та підзвітності: приватні компанії зобов'язані звітувати перед державними органами, а їх діяльність у військовій сфері підлягає громадському нагляду
--------	---	--	-----------------------	--

Своєю чергою, досвід ЄС у питаннях регулювання діяльності юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах демонструє наявний баланс між свободою підприємництва та суворим наглядом для забезпечення внутрішньої безпеки. Свобода заснування, гармонізація стандартів через директиви та регламенти, а також співпраця під егідою Європейської оборонної агенції створюють сприятливі умови для міжнародної діяльності у військовій та безпековій сферах.

Висновки. Для України стратегічним завданням є прискорення адаптації до європейських стандартів у цій площині, що відкриває перспективи для інтеграції вітчизняних приватних оборонних компаній у європейський безпековий простір. Оскільки гармонізація безпекових стандартів України з європейськими є одним із пріоритетів, закріплених в Угоді про асоціацію з ЄС, то важливим завданням на шляху євроінтеграції є адаптація національного законодавства до нормативів і стандартів ЄС у сфері ліцензування та експорту озброєння і військової техніки, товарів військового призначення та подвійного використання на глобальні ринки озброєння й військової техніки.

Україна має власний досвід створення та діяльності приватних оборонних компаній. Так, в Україні з 2001 року функціонує товариство з обмеженою відповідальністю «Українська бронетехніка» (Ukrarmor)³⁸, яке є конструкторсько-виробничим підприємством, що спеціалізується на проектуванні та виробництві техніки військового призначення й подвійного використання (броневих автомобілів, автомобілів екстреної швидкої медичної допомоги, мінометів тощо). Ще одним прикладом є засноване в 2014 році ТОВ

³⁸ Ukrainian Armor LLC. URL: <https://ukrarmor.com/uk/contacts>

«Укрспецсистемс»³⁹ – провідний український розробник і виробник безпілотних авіаційних систем та технологічних рішень для аеророзвідки, моніторингу й інших високотехнологічних застосувань. У медіа зазначається про існування близько 400 приватних та близько 100 державних компаній у військовій галузі⁴⁰.

Водночас українське законодавство у сфері оборони та безпеки лише частково відповідає стандартам ЄС і НАТО, зокрема щодо сертифікації, ліцензування та експортного контролю. Вітчизняні приватні оборонні компанії в сучасних умовах стикаються з труднощами при отриманні сертифікатів, необхідних для участі в міжнародних тендерах чи проєктах, таких як PESCO (Permanent Structured Cooperation), або контрактах через Європейську оборонну агенцію. Також в Україні відсутня комплексна система підтримки експорту оборонної продукції, подібна до тієї, що існує в державах ЄС, наприклад, яку забезпечує Шведська агенція оборонних досліджень.

Більшість вітчизняних приватних оборонних компаній мають обмежений досвід участі в міжнародних проєктах, що вимагає дотримання суворих контрактних умов, строків і забезпечення стандартів якості, що, своєю чергою, контрастує з європейськими компаніями, які мають напрацьований багаторічний досвід роботи в рамках НАТО або Європейської оборонної агенції. Вітчизняні приватні оборонні компанії можуть недооцінювати складність щодо умов виконання міжнародних контрактів, що призводить до похибок і помилок у логістиці, під час здійснення управління проєктами чи дотримання відповідності встановленим європейським або міжнародним нормативним вимогам. Своєю чергою, державні оборонні корпорації на кшталт «Української оборонної промисловості» мають обмежені можливості та ресурси для просування вітчизняних приватних компаній на міжнародні ринки озброєння. Окрім того, юридичні особи приватного права у військовій та безпековій сферах мають труднощі з пошуком партнерів, отриманням доступу до тендерів, які проводять НАТО або Європейська оборонна агенція, тощо.

Хоча Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС, її приватні оборонні компанії ще не повною мірою інтегровані в європейські оборонні та безпекові структури, що значно обмежує доступ до спільних проєктів та фінансування. Це призводить до втрати українськими приватними оборонними компаніями потенційних можливостей для налагодження співпраці з європейськими партнерами, які отримують переваги від участі в програмах під егідою Європейського оборонного фонду. Так, наприклад, польські та шведські приватні оборонні компанії активно беруть участь у проєктах PESCO, тоді як вітчизняні лише розпочинають цей шлях. Європейські оборонні компанії мають спеціалізовані команди для управління міжнародними контрактами, тоді як українські можуть не мати необхідних ресурсів.

Із метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняних приватних оборонних компаній у сфері безпеки та оборони вбачається необхідним вирішити такі завдання:

³⁹ ТОВ «Укрспецсистемс». URL: <https://ukrspecsystems.com/uk/about>

⁴⁰ Коверя В. Зброя приватного виробництва на службі Збройних Сил. URL: <https://studfreedom.org/pryvatni-vyrobnyky-zbroi-v-ukraini/>

- гармонізація національного законодавства відповідно до стандартів ЄС, імплементація Директиви 2009/81/ЄС та Регламенту 2021/821;
- прискорення розбудови фінансової підтримки вітчизняного ОПК, у тому числі шляхом розробки та запровадження державних програм підтримки і фінансування приватних оборонних компаній, подібних до програм Європейського оборонного фонду;
- технологічна модернізація, що включає залучення інвестицій та інновацій, міжнародних партнерів для трансферу технологій у сфері оборони й безпеки;
- інституційне реформування ОПК, зокрема спрощення механізмів та процедур експортного контролю, створення державного агентства, яке опікуватиметься просуванням продукції військового призначення та подвійного використання, озброєння та військової техніки, вироблених вітчизняними приватними оборонними компаніями, на європейський та міжнародний ринки;
- посилення заходів у сфері репутаційного менеджменту, що передбачає активізацію боротьби з корупцією та підвищення прозорості в ОПК, особливо в умовах війни.

Водночас потребує прискорення законодавче врегулювання міжнародної діяльності юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах (приватних оборонних компаній). Прийняття відповідного законодавчого акта є важливим кроком на шляху до вдосконалення законодавчого забезпечення міжнародної безпекової діяльності України та сприятиме її інтеграції в європейську і світову системи безпеки.

У парламенті зареєстровано проект Закону України (реєстр. № 13257 від 05.05.2025) (далі – законопроект), що визначає правовий статус юридичних осіб приватного права, які здійснюють діяльність у військовій та безпековій сферах на території України та за її межами; деталізує вимоги до договорів про міжнародну діяльність у сфері безпеки, механізми нагляду та відповідальності за порушення норм законодавства; запроваджує державний реєстр юридичних осіб, що здійснюють військову та безпекову діяльність. Попередні законопроекти з цієї проблематики (реєстр. № 3005, № 11214) залишаються без розгляду.

Законопроект визначає широкий спектр перспективних сфер міжнародної діяльності юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах (стаття 7 законопроекту). Важливе місце в контексті досліджуваних питань мають: здійснення міжнародної передачі товарів військового призначення та подвійного використання, у тому числі виробів, послуг, технологій військового призначення, технічних даних, технічної допомоги, базових технологій, товарів та послуг (технічної допомоги) подвійного використання, відповідно до вимог законодавства у сфері державного експортного контролю (пункт 16 статті 7 законопроекту); надання іншим суб'єктам здійснення міжнародної передачі товарів військового призначення та подвійного використання допомоги в експорті/імпорті товарів військового призначення та подвійного використання з урахуванням вимог законодавства у сфері державного експортного контролю, цього Закону та іншого законодавства України (пункт 17 статті 7 законопроекту).

Поряд із позитивними рисами цього законопроекту, слід вказати на деякі ризики його положень. По-перше, у статті 1 законопроекту відсутнє визначення терміносистеми «міжнародна діяльність юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах», що породжує неоднозначне її сприйняття. По-друге, необхідним є узгодження його положень не лише зі статтею 20 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», а й зі статтями 13, 16, 17 цього Закону, які також потребують корегування й уточнення з метою запровадження спрощеної процедури ліцензування, гармонізації митних і технічних стандартів, підвищення прозорості регулювання та цифровізації відповідних процесів, що має сприяти полегшенню виконання зобов'язань, передбачених міжнародними контрактами, підвищенню конкурентоспроможності українського бізнесу, який спеціалізується на діяльності у військовій та безпековій сферах. По-третє, у статтях 19, 25 законопроекту окреслено перелік вимог для персоналу суб'єкта здійснення міжнародної діяльності у військовій та безпековій сферах і, зокрема, щодо дотримання ним вимог законодавства про запобігання і протидію корупції, адже поза увагою залишається питання необхідності обов'язкового проходження спеціальної перевірки перед призначенням на посади відповідних працівників. По-четверте, законопроект потребує узгодження із положеннями законів України «Про оборонні закупівлі», «Про публічні закупівлі», «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» у частині спрощення процедур здійснення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання, визначення порядку та умов залучення приватних оборонних компаній до державного оборонного замовлення.

Доцільним є уточнення в пункті 13 частини першої статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» визначення поняття «оборонно-промисловий комплекс України» – сукупність органів державного управління, підприємств, установ і організацій промисловості та науки *усіх форм власності*, що розробляють, виробляють, модернізують і утилізують продукцію військового призначення, надають послуги в інтересах оборони для оснащення та матеріального забезпечення сил безпеки і сил оборони, а також здійснюють постачання товарів військового призначення та подвійного використання, надання послуг військового призначення під час виконання заходів військово-технічного співробітництва України з іншими державами. Окрім того, військову сферу, сфери оборони та військового будівництва доцільно віднести до предмета правового регулювання Закону України «Про державно-приватне партнерство», з урахуванням особливостей правового режиму забезпечення національної безпеки України.

У контексті запозичення кращих закордонних практик у цій площині вважаємо, що для України був би корисним польський досвід, враховуючи схожість викликів під час розвитку приватного сектору оборонної промисловості в умовах обмежених ресурсів, суміжних геополітичних загроз. Польща активно просуває свою оборонну продукцію на міжнародних ринках, що сприяє розвитку її економіки та зміцненню вітчизняного ОПК, зокрема за рахунок приватних

оборонних компаній із використанням механізмів страхування експортних контрактів з метою зниження ризиків в оборонній сфері, особливо пов'язаних із війною. Для України запровадження подібної системи страхування сприяло би потенційному стимулюванню експорту, зниженню ризиків для іноземних покупців вітчизняної продукції військового призначення та подвійного використання. У цьому контексті Польща активно співпрацює з міжнародними страховими компаніями для покриття ризиків. Україна також може залучати міжнародних партнерів із метою страхування інвестицій в ОПК. Особливістю польської моделі страхування є той факт, що саме держава виступає гарантом для страхових зобов'язань, а в Україні це могло б допомогти приватним оборонним компаніям отримати доступ до більшої кількості контрактів на міжнародних ринках озброєння з урахуванням існуючих ризиків та викликів.

Водночас у Польщі розроблені та діють програми пільгового кредитування приватних оборонних компаній. Своєю чергою, польські банки, такі як Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK), надають пільгові кредити для реалізації оборонних проєктів. В Україні подібну роль могли б відігравати державні банки, як-от Ощадбанк чи Укрексімбанк, для фінансування приватних оборонних компаній.

Польща використовує європейські фонди та національні програми для фінансування інновацій в ОПК. Україна може розробити аналогічні програми, залучаючи міжнародну допомогу (наприклад, від ЄС чи США) для модернізації приватного сектору ОПК. Польща стимулює приватні інвестиції через державні гарантії, а в Україні це могло би значно зменшити фінансові ризики для приватних оборонних компаній, які інвестують у нові розробки озброєння та військової техніки.

У Польщі існує комплексний підхід у питаннях підтримки оборонної промисловості, який включає розширення державно-приватного партнерства з метою стимулювання та розвитку ОПК, що дозволяє залучати приватний капітал до державних проєктів. В Україні розвиток державно-приватного партнерства в цій сфері сприяв би модернізації виробничих потужностей приватних оборонних компаній.

Польща активно просуває свою оборонну продукцію на міжнародних ринках, що сприяє розвитку її економіки та зміцненню ОПК, при цьому використовує державні структури, такі як Polska Grupa Zbrojeniowa (PGZ), для координації експорту озброєння та військової техніки. Аналогічно Україна може визначити уповноважену державну компанію або державний орган, який би представляв інтереси українських приватних оборонних компаній на міжнародних ринках.

Шведський досвід розвитку приватних оборонних компаній також становить цінність для України, враховуючи ефективність шведського ОПК у забезпеченні потреб збройних сил та його інтеграцію в глобальні ринки озброєння. Ця держава має комплексний підхід до підтримки оборонної промисловості, який включає технологічну кооперацію, тобто плідну співпрацю національних компаній з іноземними партнерами для здійснення трансферу технологій у форматі створення спільних оборонних підприємств. Для України

можливість створення спільних з іноземцями підприємств ОПК визначена на рівні Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності», проте його положення зосереджені переважно на державному секторі. Попри практичну реалізацію спільних оборонно-промислових проєктів (наприклад, українсько-американський проєкт FrankenSAM; співробітництво з франко-німецькою компанією KNDS), Україні бракує чітких і спрощених законодавчих механізмів, що ускладнює швидке впровадження та реалізацію таких проєктів.

У цілому, Україна перебуває на шляху формування позиції одного із ключових донорів європейської безпеки та потужного гравця на глобальному ринку озброєння й оборонних технологій. Приватний сектор безпеки повинен стати невід'ємною складовою системи забезпечення національної безпеки України.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*